

Universal Declaration of Human Rights - Ga

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the UDHR in Unicode project, <http://www.unicode.org/udhr>.

JENJEN KPAŊMƆ NI KƆƆ GBƆMƆ ADESA HEGBEI AHE

MLIBOTEMƆ

Akeni anƆƆ nƆ aƆe aƆo gbƆmƆi adesai fƆe aƆe mƆi ni yeƆ egbƆ ke heyeli ko ni anyen ashƆ ye ameden, ni nomƆi ji heyeli, jalesane ke toɲjɔle shishifāi ye je le mli hewƆ le,

Akeni bu ni abuuu, ke asan gbƆmƆ adesai hegbei anƆ ni anaanaa ye shikpɔŋ le etsƆ gbƆmƆ yitson ni eha efec yiwale nii, ke amƆ nƆe gbegbelemƆ aƆe mƆi foji anine ashe ameshweenii anƆ bƆ ni amɛaanye amewie nƆ ni amesusuƆ ye nƆ ko he, amɛhe nƆ ni amesusuƆ aƆe eja gbɛ pɛ ameye, akanye awo amɛhe gbeyei dɔŋŋ, ni asan akakama amɛ nƆ ko nƆ ko hewƆ le,

Akeni suƆmƆ ni asumƆƆƆ aƆe atsƆƆ gbɛ kroko nƆ ajieƆ yiwale nɔyeli ko hewƆ ni ehiaa aƆe awo mla ni baafā gbƆmƆ adesai hegbei ahe hewƆ le,

Akeni ehe hiaa aƆe akā he aha naanyobƆƆ ahi maji aten hewƆ le,

Akeni mƆi ni ƆƆ Jenmajɪ EkomefeemƆ Ku le mli le ema amehemƆkeyeli ni ameyƆƆ ye gbƆmƆ adesai mli, ke agbojee ke egbɔyeli ni kā hii ke yei aten nƆ aduatsƆ, ni ametswa amɛfai shi hu aƆe amebaabƆ mɔden koni shihile mli anƆƆ fe tsuutsu, ni heyeli ahe shi jogbanŋ taake ato he gbɛjian nƆ ye Jenmajɪ EkomefeemƆ Ku le kpaŋmƆ le mli hewƆ le,

Akeni maji ni ƆƆ Jenmajɪ EkomefeemƆ Ku le mli le ewo shi aƆe amɛke ku le baafee ekome bƆ ni afee ni hie asƆ, ni asan gbƆmƆ adesai hegbei ke heyeli ahe shi hewƆ le,

Akeni shishinumƆ ni aaana ye hegbei ke heyeli nƆe ahe baafee nƆ oti ni abaadamƆ nƆ koni shiwoo nƆe aye omanyɛ hewƆ le,

Bele, Agbene

Kpee Wulu le miiha ale

Jenjen KpaŋmƆ ni ƆƆ GbƆmƆ Adesa Hegbei Ahe nƆe

AƆe mƆi fƆe ke jenmajɪ fƆe asusumƆ kpāa, koni mƆi anƆkroanƆkroi ke kui fƆe adamƆ kpaŋmƆ nƆe nƆ amebƆ mɔden ametsƆ nitsƆƆƆ ke tsɔsemƆ nƆ ye majian ke maji aten nifeemƆ anƆ amɛha emli hegbei ke heyeli le ahe shi ye je le mli fƆe ye maji ni ƆƆ Jenmajɪ EkomefeemƆ Ku le mli dienƆse, asan ke shikpɔji ni ƆƆ ameshishi anƆ bii hu anifeemƆ mli.

GbejianƆtoo 1

AƆo gbƆmƆ fƆe gbƆmƆ ye agbojee mli, ke hegbe ko ni damƆ ɲele koome nƆ. GbƆmƆi fƆe ye jwenŋmƆ ke henilee, ni no hewƆ le esa aƆe amɛhe ahi shi ye nyemi suƆmƆ mli.

GbejianƆtoo 2

MƆ fƆe mƆ ye hegbe aƆe eyeƆ hegbei ni ƆƆ kpaŋmƆ nƆe mli le amli ɲƆmƆ le eko, bƆ ni naatsii ko kwraa be ye jaku mli ni aje, hewolo su ni ahie, nuu loo yoo ni aji, wiemƆ ni awieƆ, jamƆ mli ni ayƆƆ, manɔaneyeli shidaamƆ mli aloo susumƆ ni ayƆƆ ye nƆ ko he, man nƆ ni aje, nii ni ayƆƆ, weku mli ni aje aloo gbɛnaa ko ni ahie hewƆ.

Asan akwe koni akajie nian bƆ ni aƆe mƆ ko man ni eje le agbojee miitsu nii ye hegbei nƆe agbɛfan, keji man le ena heyeli jio, aaje man kroko nƆ aakwe esaji anƆ jio, enako heyeli jio, aloo ehƆ nɔyeli ko shishi fā ke fā.

Gbejianɔtoo 3

Ɖɔ ƒɛɛ ɔɔ yɛ hegbe ake ehio wala nɛɛ mli, ake ena heyeli, koni akwe ni efee shweshweeshwe hu.

Gbejianɔtoo 4

Esaaa ake ayeɔ ɔɔ ko nyɔɔ, aloo ahaa esɔmɔɔ ɔɔ ko bɔ ni ejaaa gbe; aahi nyɔnyeli ke gbɔmɔɔmɔm gbejianɔtoi srɔtoi ƒɛɛ.

Gbejianɔtoo 5

Esaaa ake ake yiwalɛ nyɔtɔɔ ɔɔ ko, aloo ake ehie tsumɔɔ shikpɔɔ, aloo afeɔ le anisenii kegbalaa etoi.

Gbejianɔtoo 6

Mlanaa le ɔɔ ƒɛɛ ɔɔ yɛ hegbe ake ake woo haa le ake gbɔmɔɔ adesa.

Gbejianɔtoo 7

Mlanaa le mei ƒɛɛ yeɔ egbo, ni esa ake akwe koni ɔɔ ƒɛɛ ɔɔ afee shweshweeshwe bɔ ni hieiankwemɔ ko kwraa be mli. Esaaa ake akweɔ hieian yɛ ɔɔ ko ɔɔ ko gbefan keji aye le sane ko ni ke kpanɔm nɛɛ kpɔaa, aloo awo yin koni afee ɔɔ ko ni kpanɔm nɛɛ enmɛɛ he gne.

Gbejianɔtoo 8

Ɖɔ ƒɛɛ ɔɔ yɛ hegbe ake ebio koni kojomɔhe ko aye esane eha le bɔ ni hieiankwemɔ be mli, keji aye le toikɔmɔɔ sane ni teɔ shi eshio kpanɔm nɛɛ, aloo Man Mlatso le, aloo hegbe ni eyɔɔ yɛ mlanaa le.

Gbejianɔtoo 9

Esaaa ake amɔɔ ɔɔ ko, aloo atsio enaa, aloo atswaa enaneshi tu keji aboteko sane ko ni akeshi le mli jogbanɔ.

Gbejianɔtoo 10

Ɖɔ ƒɛɛ ɔɔ yɛ hegbe ake keji ena sane ko le, ajinafoi ni ahe be sane le mli akojo le bɔ ni hieiankwemɔ be mli, ni asan amɛbo egbee toi kemɔ shi.

Gbejianɔtoo 11

1. Keji ɔɔ ko na sane ni sa toigbalamɔ le esaaa ake abuo le ƒɔ yɛ najian, beja akojo le yɛ man hie, beian ni aha le hegbe ƒɛɛ ni sa ake ena keƒɔ ehe jogbanɔ hu.

2. Esaaa ake abuo ɔɔ ko ƒɔ ni sa toigbalamɔ keji efee aloo efee ɔɔ ko yɛ man mlanaa aloo jenmaji aterɔ mlanaa, keji beian ni afo sane le afo eno le awoko nakai mla le. Ni esaaa hu ake toigbalamɔ le naa waa fe bɔ ni mla letsɔɔ nakai beian le.

Gbejianɔtoo 12

Esaaa ake ake he woɔ ɔɔ ko teemɔɔ sane, eweku, eshia, aloo eke mei aterɔ shɔramɔ saji amli, ni esaaa ake agbeɔ ɔɔ ko he guɔ hu. Ɖɔ ƒɛɛ ɔɔ yɛ hegbe ake mla ƒaa ehe yɛ enemei agbefan.

Gbejianɔtoo 13

1. Ɖɔ ƒɛɛ ɔɔ yɛ hegbe ake eyaa he ƒɛɛ he ni esumɔɔ, asan ni ehio man ƒɛɛ man ni esumɔɔ mli hu.

2. Ɖɔ ƒɛɛ ɔɔ yɛ hegbe ake eshio man ko ɔɔ, ke le diɛntse emanɔ tete, ni eye hegbe hu ake ekua esɛɛ keyaa emanɔ ekonɔ.

Gbejianɔtoo 14

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake eyabaa abo yɛ maŋ kroko nɔ kejo yiwale naa foi.
2. Ake hegbe nɛɛ tsuuu nii keji yiwale nɛɛ ejɛɛɛ efɔŋfeemɔ ni kɔɔ maŋsaneyeli he, aloo ejɛ nifeemɔ ko ni ke Jerɔmaji Ekomefeemɔ Ku le yinɔtoi ke gbejianɔtoi le kpɔaa.

Gbejianɔtoo 15

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake ana le ake maŋ ko nɔ nyo.
2. Esaaa ake ahaa mɔ ko ŋmɛɔ maŋnyo hegbe ni eyɔɔ bɔ ni mla eŋmɛɛɛ gbɛ, aloo aaatsi enaa koni ekanye etsake ejiakumaŋ.

Gbejianɔtoo 16

1. Esaaa ake hewolo su, loo maŋ nɔ ni aje, loo jamɔ mli ni ayɔɔ tsɔɔ hii ke yei ni eshe gbɔla gbɛ ake amekabote gbɔlashihile mli kɛwo shwiei. Amɛbotoke gbɔlashihile mli jio, amɛbotoke gbɔlashihile mli jio, amɛfo gbɔlashihile mli jio, esa ake ana amɛ ake ameyɛɔ egbɔ.
2. Ja mɛi enyɔ nɛɛ ekpele nɔ dani amɛbaanye amɛbotoke gbɔlashihile mli.
3. Weku ji maŋ shikwɛɛ, ni ehiaa ake abaa yi.

Gbejianɔtoo 17

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake enaa le diɛntse enii, aloo eke mɔ kroko feɔ ekome kenaa nii.
2. Esaaa ake ashɔɔ mɔ diɛntse nii ni eyɔɔ yɛ edɛŋ bɔ ni mla eŋmɛɛɛ gbɛ.

Gbejianɔtoo 18

Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake ekɔɔ le diɛntse eyiŋ yɛ susumɔ ko he, ni eke ehe woɔ jamɔ fɛɛ jamɔ ni esumɔ mli. Hegbe nɛɛ ŋmɛɔ le gbɛ hu koni etsake ejamɔ loo ehɛmɔkeyeli, ke hegbe ake le ekome too, aloo eke mɛi krokomei afee ekome keha mɛi anu ejamɔ le he yɛ nitsumɔ, nifeemɔ ke kusumfeemɔ mli yɛ maŋjaanɔ loo teemɔŋ.

Gbejianɔtoo 19

Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake esusuɔ nɔ ko he bɔ ni esumɔ, ni ehaa aleɔ hu. Hegbe nɛɛ ŋmɛɔ le gbɛ hu koni ekaŋme mɔ kroko gbɛ ni eetsake ejwɛŋmɔ; ni ebaanye etsɔ gbɛ fɛɛ gbɛ nɔ etao, aloo enine ashe, aloo eha ale sane ko loo susumɔ ko keje maŋ fɛɛ maŋ nɔ, bɔ ni ake husu tsuuu nii.

Gbejianɔtoo 20

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake eke ehe bɔɔ ku aloo henaabuamɔ ko ni atse koni afee nɔ ko yɛ toinɔɔle mli.
2. Esaaa ake anyɛɔ mɔ ko nɔ koni eke ehe abɔ ku ko.

Gbejianɔtoo 21

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake le diɛntse efataa mɛi krokomei ahe kekuraa eman, aloo etsɔɔ oshikifɔɔ nɔ ekɔɔ mɔ kroko koni edamɔ enaa.
2. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake eyɛɔ nibii ni maŋ keyɛɔ ebuaa maŋbii le mli ŋɔɔmɔ le eko.

3. Maṇbii asuamṇaa nii ko abaadam akura maṇ le, ni abaatsɔ oshiki krɔṇṇ ni ato be ni akeɔ, ni asan mei fɛɛ ɔ ko ye teemɔ, aloo gbɛ kroko ni shishium be mli ko ale amesuamṇaa nii nɛɛ.

Gbejianɔtoo 22

Maṇnyo fɛɛ maṇnyo ye hegbɛ ake maṇ akwe koni efee shweshweeshwe, ni esa ake ena hegbɛ koni ana le hu egbojee kɛwula shi. Enɛ feemɔ bbaje maṇ le mɔdenɔ ko ke maji atɛɛ ekomefeemɔ mli, ke ko ni maṇ fɛɛ maṇ gbejianɔtoo ke ejwetri shidaam ɔ ko ha; ni nakai krɔṇṇ hu shika heṇaatsɔ, shāram ke kusum hegbɛi ni maṇnyo aama le baaye ebua koni ake woo aha ko fɛɛ ko.

Gbejianɔtoo 23

1. Ko fɛɛ ko ye hegbɛ ake etsuɔ nii, ake etsuɔ ko ni le diɛntɛ esumɔ, ni ake le aye jalɛgbɛ ye nitsum le mli, ni akwe koni enitsum akaje edɛɛ hu.
2. Esa ake mei ni tsuɔ nitsum kome ana nyamwooo kome ko ni hieiankwem be mli.
3. Esa ake awoɔ nitsulɔ fɛɛ nitsulɔ nyamɔ ni sa enitsum le, koni eke eṇa ke ebii aye nii ko ni baashe amɛnaa; ni keji eeheia le, atɔɔ yelikebuam gbɛ ko ko afee he eko aha amɛ.
4. Ko fɛɛ ko ye hegbɛ ake etseɔ, aloo eke ehe dɔmɔ nitsulɔi aku ko koni eketao esaji aana.

Gbejianɔtoo 24

Ko fɛɛ ko ye hegbɛ ake ejɔ ehe, ni ejie ehietsere hu; ni nakai krɔṇṇ hu esa ake atɔɔ ḡmeletswai abo ni esa ake aketsu nii, koni awo le nyam hu beian ni eejɔ ehe.

Gbejianɔtoo 25

1. Ko fɛɛ ko ye hegbɛ ake ehio shi jogbanɛ ko ni eeena niyenii, hehaam, wɔɔhe, tsam, ke shihileɛ nibii ni ahe hiaa, koni le ke ebii fɛɛ ana gbamɔtsɔɛ hewale, ni agbene hu aye abua le keji enitsum ḡmɛ le, aloo enaaa hetsele, aloo eje kpa, aloo etsɔ okulafɔ, aloo egbo, aloo gbɛ ko ko le elee ko ni eeefee ena edaan ḡmaa.
2. Awomei ke gbekɛbii ehia kwem ke yelikebuam kredɛ ko. Esa ake ana bi fɛɛ bi ye ḡele kome ko, ko ni akwee keji kpeem yoo bi loo hem bi ni.

Gbejianɔtoo 26

1. Ko fɛɛ ko ye hegbɛ ake ena skul tsɔsem. Esaaa ake awoɔ nyam ko ye tsɔsem nɛ he, titri le shishijee ko le. Esa ake anye ko fɛɛ ko ko, ni ke hoo kwraa le egbe shishijee skul naa. Agbele ḡaa ke ninenaa nikasemɔhe ko ni ko fɛɛ ko baana mli gbɛ, ni nakai krɔṇṇ hu mei fɛɛ baana nikasemɔhe wulu mli gbɛ, shi enɛ baadam mɔdenɔ ko ko.
2. Tsɔsem mli le esa ake akwe koni ayɔse nilee ni ɔ ko gbamɔ adesa mli kɛwula shi kejie agbojee ni ɔ ko emli le kpo, ko ni baaha hie aɔ gbamɔ ke ehelyi. Enɛ baaha niashishinum ke tsuishitoo ke naanyobɔ ahi maji atɛɛ, nakai krɔṇṇ hu ji hewolo su ke jam; ni ebaaye ebua Jɛɛmaji Ekomefeem Ku le ye toinɔle gbɛfan hu.
3. Fɔɔi ye gbɛnaa kredɛ ko ake amɛ diɛntɛ amɛbaatsɔ tsɔsem ni esa ake amɛbii ana ye skul.

Gbejianɔtoo 27

1. Ko fɛɛ ko ye hegbɛ ake eke ehe wɔ he ni eyo le kusumfeem ke ḡaa nifeem amlɛ, ni eye gbɛfan ye seenam ni ɔ ko jɛshikpam nifeem amlɛ hu.
2. Ko fɛɛ ko ye hegbɛ ake ekwe koni ko ko akaju shi eye niashikpam, niḡmaa, lalasɔ ke nitɛḡm ko ni le diɛntɛ efee le mli nii.

Gbejianɔtoo 28

Ɔɔ ƒɛɛ ɔɔ yɛ hegbɛ akɛ ehio shāramɔ kɛ maji atɛŋ gbejianɔtoo ko mli: he ni akɛ hegbɛi ni yɔɔ kpanɔmɔ nɛɛ mli lɛ tsuɔ nii kɛwulaa shi yɛ.

Gbejianɔtoo 29

- 1. Ɔɔ ƒɛɛ ɔɔ yɛ gbenaa nitsumɔ ko ha akutso mli ni eyɔɔ lɛ: he pɛ ni eeeye ehe, koni ena tsɔsemɔ ni yɛɔ emuu kɛwulaa shi yɛ.*
- 2. Ɔɔ ƒɛɛ ɔɔ hegbɛ kɛ eheyeli asɛɛtiumɔ mli lɛ ɔɔ pɛ ni tsio pɛ ni tsio lɛ gbɛ ji mlai ni awo ɔɔ ni afee ni akɛ bulɛ ni sa aha ɔɔ kroko hegbɛi kɛ eheyeli, koni ahi shi yɛ hiesɔlɛ kɛ toɪŋjɔlɛ mli.*
- 3. Gbɛ ko bɛ akɛ hegbɛ kɛ heyeli nɛɛ asɛɛtiumɔ mli lɛ ate shi ashi yɪŋtoi kɛ otii ni jwere Jɛŋmaji Ekomefeemɔ Ku lɛ hiɛ lɛ.*

Gbejianɔtoo 30

Esaaa akɛ atsɔɔ kpanɔmɔ nɛɛ shishi yɛ gbɛ ko ɔɔ akɛ maŋ ko, loo ku ko, loo ɔɔ ko yɛ hegbɛ ko akɛ efɛɔ ɔɔ ko ni baanyɛ efite hewalɛ ni yɔɔ hegbɛi nɛɛ asɛɛ.
